

*Галина Олександрівна Діденко,
заслужений працівник освіти України, вчитель біології,
Авторська М. П. Гузика експериментальна спеціалізована
загальноосвітня школа-комплекс I-III ступенів,
вул. Хіміків, 10А, м. Южне, Україна.*

МЕТОДИ ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЇ І ПЕРСОНІФІКАЦІЇ ПРОФІЛЬНОГО НАВЧАННЯ В УМОВАХ КОМБІНОВАНОЇ СИСТЕМИ М. П. ГУЗИКА

У статті окреслено особливості індивідуалізації і диференціації з досвіду профільного навчання в умовах Комбінованої системи М. П. Гузика. Розкрито шляхи забезпечення варіативності та персоніфікації навчання з огляду на навчальні запити й інтереси учнів.

Ключові слова: комбінована система М. П. Гузика, старша школа, допрофільна підготовка, диференціація.

Постановка проблеми. Створюючи власну систему профільного навчання, було проаналізовано і враховано помилки наших попередників в Україні, вивчено відповідний досвід зарубіжжя. Профілізація навчання широко практикується в різних країнах світу. Наприклад, у більшості країн Європи у старших класах пропонується обрати один із двох-трьох варіантів продовження освіти: наприклад, «академічний» (у подальшому відкриває шлях до вищої освіти), «професійний» (за спрощеним навчальним планом, що містить переважно прикладні і професійні предмети) – у Великобританії; філологічний, соціально-економічний, природничий – у Франції; «мова - література - мистецтво», «суспільні науки», «математика - точні науки - технологія» – в Німеччині. У США профільне навчання вводиться на останніх двох-трьох роках навчання у школі. Учні можуть навчатися за одним із трьох варіантів: академічним, загальним чи професійним. Вітчизняна освіта має також досвід диференційованого навчання за допрофесійною підготовкою. Ще у 1864 р. запроваджено ділення на «класичну» (що відкриває шлях для вступу до університету) і «реальну» (прикладну) освіти. З 1918 р. до 1934 р. у старших класах визначалися три напрями: гуманітарний, природничо-математичний і технічний. З 1934 р. було введено єдині навчальні плани і навчальні програми. Але подальший розвиток суспільства викликав необхідність диференціювати навчання шляхом створення шкіл (класів) з поглибленим вивченням окремих предметів, а також введенням факультативних курсів у загальноосвітніх школах (з 1966 р.). У 1970-1980 р. навчання старшокласників було пов'язане з отриманням масових професій у системі навчально-виробничих комбінатів, однак, значні витрати на вузькопрофільне навчання не виправдовувалися через відсутність попиту на ринку праці.

Осмилення продуктивних тенденцій вітчизняного й зарубіжного шляхів профілізації старшої школи свідчить про необхідність широкого врахування як суспільного контексту функціонування школи, так й індивідуальних потреб і здібностей учнів. Тобто, слід здійснювати відхід освіти від соціального замовлення чи «диктатури навчального предмету» до людини, що і має бути в ос-

нові всіх цілей освіти [2, с. 321].

Профіль навчання визначається з урахуванням освітніх потреб замовників освіти: кадрових, матеріально-технічних, інформаційних ресурсів школи, соціокультурної і виробничої інфраструктури району, регіону, перспектив здобуття подальшої освіти молоддю.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Спираючись на дослідження психогенетичних підходів до становлення і відстеження процесу розвитку особистості (А. Г. Асмолов, Л. І. Божович, О. В. Запорожець, О. В. Киричук, Г. С. Костюк, О. М. Леонт'єв, В. С. Мерлін, С. Л. Рубінштейн та ін.), зосереджуючи увагу на фундаментальних психолого-педагогічних концепціях, що базуються на визнанні персоніфікованого розвитку дитини у навчально-виховному процесі, ми дослідили залежності цього розвитку від природних ключових компетентностей особистості, спроможності здійснювати самостійний вибір професії, здатності усвідомлювати своє життєве призначення (К. Блейкмор, П. Гарднер, Д. Голман, К. Перт, Дж. Масквелл, К. Ушинський та ін.).

Аналізуючи сучасний стан концепції персоніфікованої системи організації навчально-виховного процесу, яка побудована на ідеях інтеграції академічного змісту навчання з діяльністю, що охоплює природні типи ключових задатків компетентностей дитини, її природного таланту, ми брали до уваги результати досліджень індивідуальних особливостей пізнавальної діяльності школярів (Д. Гільфорд, М. П. Гузик, М. С. Каган, О. М. Леонт'єв, П. І. Сікорській, Д. Рензуллі, О. Я. Савченко та ін.), індивідуального розвитку учнів (Л. І. Божович, З. І. Калмикова, С. Л. Коробко, Н. О. Менчинська, В. Ф. Паламарчук та ін.) наукової організації навчально-виховного процесу та його оптимізації (Ю. К. Бабанський, В. Г. Кремень, І. П. Радченко, Б. І. Русяков, М. В. Чепінській та ін.); концептуальних підходів до формування змісту освіти і його реалізації (Ю. К. Бабанський, С. У. Гончаренко, В. В. Красвський, В. С. Ледньов, І. Я. Лернер, В. О. Оніщук, І. П. Підласий, О. Я. Савченко та ін.)

Метою статті є розкриття досвіду індивідуалізації, персоніфікації і диференціації профільного навчання в умовах Комбінованої системи М. П. Гузика.

Виклад основного матеріалу. У процесі учіння за умов особистої діяльності дитини на уроці, працюючи за персоналізованою програмою, опановуючи стилі індивідуальної навчально-пізнавальної діяльності, потім – групової, а в кінці – колективної, ми розвиваємо у школярів свідомий вибір професії. За результатами цієї діяльності було визначено, що для проведення суттєвих змін у змісті шкільної профільної освіти необхідно виконати наступні пункти:

1. Здійснити переорієнтацію змістовних пріоритетів із суто академічної інформації, що окреслюється засвоєною учнем готовою сумою знань, умінь і навичок, на операційно-процесуальну складову спеціально організованого навчально-виховного процесу. Згідно з нашою моделлю навчання, зміст формується і розгортається в просторі і часі – спочатку навколо тих чи інших наукових понять, які обслуговують конкретну наукову теорію, погляди чи умовивід.

Значну увагу зосереджуємо на характері і способах розумових дій учнів, що мають місце в процесі переробки певної інформації.

Серед таких розумових операцій виокремлюємо пізнання, пам'ять, дивергентне і конвергентне продуктивне мислення, оцінку та рефлексію.

2. У змісті навчання для кожного учня ми виокремлюємо три компоненти, які зумовлюють відповідні досягнення: загальний рівень культури та академічність знань, умінь і навичок з урахуванням тих умов, які забезпечують випускнику школи можливість здобувати професійну освіту; допрофесійну підготовку випускника, що допомагає йому безпомилково обрати напрями подальшої професійної освіти; початкову професійну підготовку випускника, у процесі якої відбувається неухильний розвиток провідної риси його природної обдарованості.

3. Зміст освіти доводиться до свідомості учня шляхом засвоєння ним установчих і нових способів, прийомів науково-пізнавальної діяльності, а не за рахунок славнозвісного штудіювання підручників.

4. Процес засвоєння знань індивідуалізується за змістом, часом на засвоєння, рівнем проникнення у складність предмету, за технологією навчання.

Навчальна діяльність гнучко переходить від фронтальних до індивідуальних і персональних її форм. В основу класифікації авторської моделі школи покладено показники, які характеризують її освітні функції.

З огляду на це, цій моделі притаманні чотири функціональні ознаки, що віддзеркалюють структуру навчально-виховного закладу, в якому особистість отримує невичерпні можливості для розвитку і реалізації будь-яких академічних здібностей та потреб інтелектуальної діяльності; художніх здібностей і культурно-мистецьких запитів; фізкультурно-спортивних здібностей і відповідних уподобань; виробничо-трудова здібностей і професійної орієнтації.

Усі ці функції школи здійснюються відповідними освітніми інституціями, що входять до складу єдиного навчально-виховного комплексу.

Освітній вектор спрямовується на засвоєння моральних зразків людського життя. Крім цього, освіта спрямовується на усвідомлення учнями змісту і способів організації суспільства та його діяльності.

Провідним принципом організації навчально-виховного процесу є принцип відповідності мети, змісту, технології навчання, розвитку і виховання провідної діяльності учня.

Зорієнтованість навчання й розвитку на індивідуальні можливості і потреби дитини вказує на конкретні якості, які мають бути притаманні новій моделі академічної школи. Насамперед, ця модель повинна мати іншу структуру освітніх підрозділів, інший зміст навчання, розвитку і виховання дітей, вона має застосовувати інші технології в організації роботи освітніх складових ланок школи.

У період реформування освіти актуальною проблемою є впровадження допрофільної підготовки і профільного навчання. Цей прогресивний крок спрямовується на забезпечення її варіативності, широкої диференціації, індивідуалізації і персоналізації навчання в обсязі змісту навчальних запитів та інтересів учнів. Адже, як зауважує Г. О. Васьківська, «запровадивши профілізацію старшої школи, українські ЗНЗ ще й сьогодні не готові до якісного втілення задуманого, а учні не готові до самостійного життя в суспільстві, у них немає жодного фаху; крім того, освіта, здобута у ЗНЗ, здебільшого не дає змоги працевлаштуватися [1, с. 7]».

На відміну від поглибленого вивчення предметів, профільне навчання дає змогу учням вибирати не один-два предмети, а конкретну пріоритетну галузь для поглибленого вивчення сукупності предметів на взаємодоповнювальній і підтримувальній основі.

Допрофільна підготовка – це система педагогічної, психолого-педагогічної, інформаційної й організаційної діяльності, яка допомагає учням визначитися у виборі профільних напрямів навчання з подальшим переходом до професійної діяльності. Допрофільна підготовка в Авторській школі – це послідовний безперервний процес, що починається з початкової школи, за якого реалізується диференційований підхід до організації навчально-виховного процесу, диференціація за темпами навчання, розвиток художньо-естетичного напрямку, виховання і розвиток морально-етичних якостей особистості учнів.

Головна мета нашої допрофільної підготовки – формування у дітей здатності робити осмислений вибір профілю навчання. Учні мають уміти об'єктивно оцінювати свої здібності до навчання, природні задатки і нахили при виборі профілю навчання. Починаючи з п'ятого класу, допрофільна підготовка здійснюється за кількома ступенями. Формуються класи за типом мислення: гімназії – гуманітарна освіта (художній тип мислення), проліцеї – предметно-уявне сприймання об'єкта (абстрактне мислення). З сьомого класу формуються ліцеї природничо-математичного та спортивного циклу.

Під час допрофільної підготовки звертається увага на розвиток природних талантів дитини. Ідеї індивідуа-

лізації і диференціації навчання, пошук оптимальних форм організації навчально-виховного процесу за допомогою Комбінованої системи М. П. Гузика мають багаторічну історію у вітчизняній і зарубіжній педагогічній теорії і практиці.

Основні напрями розвитку третього ступеня школи реалізуються широкою профільною диференціацією навчання, яка забезпечує учнів не тільки академічним, але й профільним змістом навчання, надаючи їм можливість стати конкурентоспроможними, готує до життя у різних регіонах, а також до швидкої адаптації у мінливих соціально-економічних умовах.

Так, у 10-х та 11-х класах профільна освіта здобувається таким чином:

- у гімназійних класах – романо-германська філологія, українська філологія, історичний напрям;
- у лицейних класах – природничо-математичний і спортивний напрям;
- у класах коледжу (школа - коледж - університет) працюють напрями: бухгалтерський облік та аудит, прикладна математика, соціально-правовий (Одеський національний університет імені І. І. Мечникова); фармацевція, медична справа, лаборант медичних установ (Одеський Європейський університет); енергетичний, хімічний, Інститут комп'ютерних систем (Одеський політехнічний університет).

У своїй технології ми використовуємо Комбіновану систему М. П. Гузика, що передбачає три етапи організації навчально-виховного процесу, згідно з якими проводяться сім типів уроків. Комбінована система дала змогу нам реалізувати компетентнісно-особистісний підхід до організації навчально-виховного процесу. Нами були розроблені оригінальні диференційовані програми «Академічні знання» з А, В, С, Б рівнями. Вони використовуються для індивідуального опрацювання навчального матеріалу і пропонуються учням на вибір.

На уроках внутрішньо предметного опрацювання учням пропонуються персоніфіковані програми, розра-

ховані на усунення недоліків, прогалин у знаннях учнів, у розвитку природних здібностей й таланту, дивергентного конвергентного мислення. Диференційовані письмові вправи подаються з поступовим ускладненням та зазначенням рівнів їх складності, «автори мають передбачити способи диференційованої подачі матеріалу з урахуванням рівнів розвитку дітей, співвідношення завдань на тренування і творче використання, забезпечення доступності, систематичності і достатності вправ тощо [3, с. 71]». Ядро основного тексту складають знання про основні поняття, закони, теорії і способи діяльності, адже «фактичний матеріал стає цінним тоді, коли він логічно систематизований і підпорядкований провідним поняттям і теоріям, що дає змогу цілеспрямовано, від теми до теми, від курсу до курсу розкривати тенденції наукового пізнання [4, с. 51]».

Уроки міжпредметного опрацювання ми особисто проводимо з метою об'єднання дітей у гетерогенні групи за нахилами для виконання подальших творчих завдань. Наприклад, група академічного нахилу (хіміки, фізики медики, математики, інформатики, судмедексперти) розглядають будову та процеси життєдіяльності клітини; група художньо-естетичного нахилу (художники, аплікатори, музиканти і фотографи) створюють малюнки, аплікації, вироби з природного матеріалу, музичні «колажі», фотоальбоми; група гуманітарного нахилу (історики, філологи) доповнюють інформацію про історію вивчення конкретної теми, добирають легенди і складають розповіді різними мовами, а також загадки, прислів'я і вислови.

Висновки. Процес індивідуалізації навчання старшокласників здійснюватиметься успішно, якщо він забезпечуватиметься комплексним діагностичним супроводом; характеризуватиметься раціональним співвіднесенням способів індивідуалізації з іншими способами організації навчання; спрямовуватиметься на індивідуалізацію навчання в умовах профільної школи; носитиме системний характер.

ЛІТЕРАТУРА

1. Васьківська Г. О. Актуальність проблеми фундаменталізації змісту освіти у старшій школі [Текст] / Г. О. Васьківська // Анотовані результати науково-дослідної роботи Інституту педагогіки НАПН України за 2012 рік : інформаційне видання. – К.: Ін-т пед., 2013. – 352 с.
2. Гуз К. Ж. Структура та зміст методичного посібника «Концепції та методичні моделі природознавства у профільній школі» [Текст] / К. Ж. Гуз // Аното-

вані результати науково-дослідної роботи Інституту педагогіки за 2008 рік: інформ. вид. – К. : Пед. думка, 2009. – 424 с.

3. Савченко О. Я. Дидактика початкової школи: Підручник для студентів педагогічних факультетів [Текст] / О. Я. Савченко. - К.: Абрис, 1997. – 416 с.

4. Топузов О. М. Проблемне навчання географії в школі: теорія і практика: монографія [Текст] / О. М. Топузов. – К.: Фенікс, 2007. – 304 с.

REFERENCES

1. Vaskivska, H. O. (2013). Aktualnist problemy fundamentalizatsii zmistu osvity u starshii shkoli [Urgency of an issue of fundamentalization of the educational contents at higher school]. *Anotovani rezultaty naukovodoslidnoi roboty Instytutu pedahohiky NAPN Ukrainy za 2012 rik : informatsiine vydannia – Summarized results of*

the scientific work of Institute of Pedagogy of NAPS of Ukraine for 2012 : informational issue, (pp) 6-8. Kyiv: In-t ped [in Ukrainian].

2. Huz, K. Zh. (2009). *Struktura ta zmist metodichnoho posibnyka «Kontseptsii ta metodychni modeli pryrodnavstva u profilni shkoli»* [Structure and con-

tents of textbook of methods]. *Anotovani rezultaty nauko-vo-doslidnoi roboty Instytutu pedahohiky za 2008 rik: inform. vyd. – Summarized results of the scientific work of Institute of Pedagogy for 2008: textbook for methods, (pp) 321-322.* Kyiv : Ped. Dumka [in Ukrainian].

3. Savchenko, O. Ya. (1997). *Dydaktyka pochatkovo-voi shkoly: Pidruchnyk dlia studentiv pedahohichnykh*

fakulteti [Didactics of elementary school: textbook for students of pedagogical faculties]. Kyiv: Abrys [in Ukrainian].

4. Topuzov, O. M. (2007). *Problemne navchannia heohrafii v shkoli: teoriia i praktyka: monohrafiia [Problemmatic teaching Geography at school: theory and practice: monograph].* Kyiv: Feniks [in Ukrainian].

Галина Александровна Диденко, заслуженный работник образования Украины, учитель биологии, Авторская М. П. Гузика экспериментальная специализированная общеобразовательная школа-комплекс I-III ступеней, ул. Химиков, 10А, г. Южный, Украина

МЕТОДЫ ИНДИВИДУАЛИЗАЦИИ И ПЕРСОНИФИКАЦИИ ПРОФИЛЬНОГО ОБУЧЕНИЯ В УСЛОВИЯХ КОМБИНИРОВАННОЙ СИСТЕМЫ М. П. ГУЗИКА

Целью статьи является раскрытие опыта индивидуализации, персонификации и дифференциации профильного обучения в условиях Комбинированной системы М. П. Гузика. При проведении предпрофильной подготовки обращается внимание на развитие природных талантов ребенка. Идеи индивидуализации и дифференциации обучения, поиск оптимальных форм организации учебно-воспитательного процесса с помощью Комбинированной системы М. П. Гузика имеют многолетнюю историю в отечественной и зарубежной педагогической теории и практике. Основные направления развития третьей ступени школы реализуются широкой профильной дифференциацией обучения, которая обеспечивает учеников не только академическим, но и профильным содержанием обучения, предоставляя им возможность стать конкурентоспособными, готовит к жизни в различных регионах, а также к быстрой адаптации в меняющихся социально-экономических условиях. В своей технологии мы используем Комбинированную систему М. П. Гузика, предусматривающую три этапа организации учебно-воспитательного процесса, в соответствии с которыми проводятся семь типов уроков. Комбинированная система позволила нам реализовать компетентно-личностный подход к организации учебно-воспитательного процесса. Нами были разработаны оригинальные дифференцированные программы «Академические знания» с А, В, С, Б уровнями. Они используются для индивидуальной проработки учебного материала и предлагаются ученикам на выбор. На уроках внутренней предметной обработки ученикам предлагаются персонифицированные программы, рассчитанные на устранение недостатков, пробелов в знаниях учащихся, в развитии природных способностей и таланта, в развитии дивергентного конвергентного мышления. Уроки межпредметной обработки мы проводим с целью объединения детей в гетерогенные группы по наклонностям для выполнения дальнейших творческих заданий. Например, группа академического уклона (химики, физики медики, математики, информатики, судмедэксперты) рассматривает строение и процессы жизнедеятельности клетки; группа художественно-эстетического наклона (художники, аппликаторы, музыканты и фотографы) создает рисунки, аппликации, поделки из натуральных материалов, музыкальные «коллажи», фотоальбомы; группа гуманитарного наклона (историки, филологи) дополняет информацию об истории изучения конкретной темы, подбирает легенды и составляет рассказы разных языках, а также загадки, пословицы и высказывания.

Ключевые слова: комбинированная система Н. П. Гузика, старшая школа, допрофильная подготовка, дифференциация.

Halyna Didenko, Honored Educator of Ukraine, Biology teacher, M. Huzyk's Experimental specialized Secondary School, Khimikov Str., 10a, Yuzhnyi, Ukraine

METHODS OF INDIVIDUALIZATION AND PERSONIFICATION OF SUBJECT-ORIENTED TRAINING IN M. HUZYK'S COMBINED SYSTEM

The aim of the article is to reveal the experience of individualization, personification and differentiation of the subject-oriented education in terms of the combined system of M. Huzyk. The process of individualization of teaching senior schoolchildren will be carried out more successfully if it is provided by a complex diagnostic support, if it is characterized by the rational correlation of individualization ways with other tools of the educational process organization; if it is oriented to the individualization of training, if it takes place in terms of a subject-oriented school; if it has a system character. During the pre-profile training special attention is paid to the development of inner talents of a child. The ideas of individualization and differentiation of training, search for the optimal forms of the educational process organization with the help of the combined system of M. Huzyk have a year's long story in the domestic and foreign teaching

theory and practice. The main directions of the third school degree are realized by a wide-profile differentiation of teaching, which provides not only academic, but also subject-oriented studying content, giving them an opportunity to become competitive, prepare for living in different regions, as well as for the rapid adaptation in changing socio-economic conditions. Our technology is based on the combined system of M. Huzyk, which provides three stages of the organization of the educational process, according to which seven types of lessons are conducted. The Combined system gave the opportunity to realize the competitive and personal approach to the organization of the educational process. We have developed the unique differentiated programs “Academic knowledge” with A, B, C, D – levels. They are used for the individual working on the educational material and are optional for pupils. At the lessons of internal subject work pupils are offered individual programs, aimed at removal of disadvantages, gaps in knowledge, in the development of skills and talents, in the development of the divergent convergent thinking. We conduct the lessons of the intersubject work with the aim of uniting children into heterogenic groups according to the aptitudes for the performing of further creative tasks. For example, the group of academic propensity (chemists, physicists, medical workers, mathematician, information scientists, forensic sciences) consider the structure and vital processes of cells; the group of artistic and aesthetic proneness (artists, musicians and photographers) create pictures, products of natural material, musical “collages” photo albums; the group of humanitarian proneness (historicians, philologists) supplement information about the history of learning a certain theme, select legends and make up stories in different languages as well as puzzles, proverbs and sayings.

Keywords: M. Huzyk’s combined system, senior school, pre-profile training, differentiation.

Подано до редакції 15.01.15
